

*Марушевський Г.Б.,
кандидат філософських наук,
докторант кафедри філософії
і методології державного управління НАДУ*

Інституційні проблеми державного управління збалансованим розвитком в Україні

У статті проаналізовано інституційні проблеми державного управління збалансованим розвитком, через які інституційна база збалансованого розвитку в Україні залишається слабкою. Обґрунтовано, що для зміцнення цієї бази потрібно розробити і прийняти Національну стратегію збалансованого розвитку, здійснити інституційну модернізацію системи державного управління, розробити систему показників збалансованого розвитку та вжити низку інших заходів.

Ключові слова: державне управління, збалансований розвиток, соціальний інститут, стратегія.

Марушевский Г.Б. Институциональные проблемы государственного управления устойчивым развитием в Украине

В статье проанализированы институциональные проблемы государственного управления устойчивым развитием, из-за которых институциональная база устойчивого развития в Украине остается слабой. Обосновано, что для укрепления этой базы необходимо разработать и принять Национальную стратегию устойчивого развития, осуществить институциональную модернизацию системы государственного управления, разработать систему показателей устойчивого развития и принять ряд других мер.

Ключевые слова: государственное управление, устойчивое развитие, социальный институт, стратегия.

Marushevskiy G.B. Institutional problems of sustainable development governance in Ukraine

The article deals with institutional problems of sustainable development governance in Ukraine that lead to weakness of institutional framework of sustainable development. To strengthen the institutional framework, it is necessary to develop and adopt a national sustainable development strategy, modernize the system of public administration towards sustainable governance, develop a system of sustainable development indicators, etc.

Key words: public administration, sustainable development, social institutions, strategy.

Постановка проблеми. Концепція збалансованого (сталого) розвитку передбачає постійне узгодження на рівноправній основі трьох складових розвитку – економічної, соціальної та екологічної. Орієнтація лише на економічну складову призводить як до розшарування населення за доходами і зростання бідності, так і до деградації довкілля. Для досягнення збалансованості розвитку необхідне поєднання економічної ефективності із соціальною справедливістю та врахування природних обмежень, пов'язаних зі здатністю екосистем підтримувати життєдіяльність людини.

Проблема переходу до збалансованого розвитку є актуальною для всіх країн світу. Для України складність переходу до збалансованого розвитку є подвійною, що було пов'язано як із здобуттям країною статусу нової суверенної держави та розбудови незалежної держави, так і з необхідністю розроблення та впровадження нових механізмів управління розвитком.

В Україні склалася вкрай нераціональна структура природокористування та управління соціально-економічним розвитком, яка в цілому є неефективною й екологічно небезпечною. Нинішня складна екологічна ситуація є наслідком нагромаджених за багато років структурних деформацій господарства, домінування ресурсо- та енергоємних галузей промисловості, сировинної орієнтації експорту,

надмірної концентрації виробництва у промислових центрах і регіонах країни. Значно обмежує перспективи збалансованого розвитку соціально-демографічна ситуація. Старіння нації та відплив кадрів за кордон, що прогресує, підривають соціальну основу людського розвитку. Дедалі більша економічна і соціальна нерівність в Україні сьогодні досягла того рівня, коли міра нерівності перевищує культурні та закріплені в інституційній структурі критерії справедливості.

У своєму розвитку Україна вже пройшла етап становлення незалежної держави, первинного формування демократичних інституцій та ринкової економіки. Разом з тим унаслідок складності трансформаційних процесів та відсутності політичної волі збалансований розвиток не став пріоритетом державної політики України. Формуванню та реалізації політики збалансованого розвитку перешкоджають недосконалість нормативно-правової бази та системи планування розвитку, а також слабкість інституційної бази. Тривалі структурні зрушення, необхідні для формування базових передумов переходу до збалансованого розвитку, можуть бути забезпечені лише тоді, коли всі сфери розвитку пройдуть шлях інституціоналізації, що перетворить ситуативні механізми управління та механізми “ручного” управління на повноцінні інституційні структури, які сформулюють засади інтегрованого управління розвитком. Принципи державного управління збалансованим розвитком мають увійти в практику щоденного прийняття рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інституційних рамок збалансованого розвитку є одним з ключових на Конференціях і самітах ООН зі збалансованого розвитку [1–3]. При цьому велика увага приділяється міжнародним аспектам інституціоналізації збалансованого розвитку, пов’язаним зі зміцненням міжнародних установ, відповідальних за збалансований розвиток.

В Україні інституційні проблеми державного управління збалансованим розвитком знайшли відображення в доповідях, підготовлених науковцями [4] та представниками громадськості [5]. У процесі підготовки до Конференції ООН зі збалансованого розвитку “Ріо+20” інституційним рамкам збалансованого розвитку в Україні приділялася належна увага [6]. Варто зазначити, що більшість держав і основних груп найважливішою проблемою в контексті виконання “Порядку денного на XXI століття” вважає низький рівень політичної пріоритетності процесу інтегрованого прийняття рішень [7]. Проблеми інституційного забезпечення збалансованого розвитку досліджував І.Заєць [8], а соціальні інститути збалансованого розвитку – Н.О.Сімченко [9]. Теоретико-методологічні засади становлення соціальних інститутів у процесі суспільного розвитку та особливості функціонування інститутів державного управління вивчали А.М.Михненко, Е.М.Макаренко, Н.Г.Макаренко [10]. Роль інститутів у соціально-економічному розвитку досліджується представниками нової інституційної економічної теорії [11; 12].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Вирішенню загальної проблеми переходу українського суспільства до збалансованого розвитку може сприяти зміцнення інституційної бази збалансованого розвитку, багато в чому пов’язане з трансформацією системи державного управління в напрямі збалансованого розвитку. При цьому недостатньо дослідженими залишаються проблеми переходу від галузевого до інтегрованого управління розвитком.

Метою статті є дослідження інституційних проблем державного управління збалансованим розвитком в Україні та підготовка рекомендацій щодо вдосконалення інституційної бази збалансованого розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перехід суспільства на якісно новий етап розвитку потребує кардинальних змін у політиці, управлінні, економіці та інших сферах людської діяльності. Оскільки всі форми людської діяльності пов'язані з певними соціальними інститутами, потрібні інституційні зміни, що визначають як безперервний процес кількісно-якісних і сутнісних змін та перетворень різних соціальних й економічних інститутів.

Поняття “соціальний інститут” (лат. *institutum* – устрій, установа) є міждисциплінарним, оскільки його використовують у соціології, економіці, управлінні, праві та інших гуманітарних науках. Відповідно є різні визначення соціальних інститутів. Зокрема, соціологи визначають соціальні інститути як стійкі форми організації та регулювання суспільних відносин (економічні, політичні, правові, моральні, культурні та інші соціальні інститути).

Лауреат Нобелівської премії з економіки Дуглас Норт вважає, що “інститути – це “правила гри” у суспільстві, або, висловлюючись більш формально, створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми” [11, с. 17]. Д.Норт наголошує, що інститути слід відрізнити від установ та організацій. Основу інститутів становлять формальні обмеження (правила, закони, конституції), неформальні обмеження (соціальні норми, кодекси поведінки) та механізми примушення до їх виконання.

Інші представники нової інституційної економічної теорії визначають інститут як сукупність, що складається з правила чи кількох правил і зовнішнього механізму примушення індивідів до виконання цих правил [12, с. 23]. Правила, для яких характерний внутрішній механізм примушення до їх виконання, розглядаються як звички, і санкції за їх невиконання накладає на себе сама людина. Коли ж ідеться про зовнішній механізм примушення, то санкції за порушення правил накладаються іншими людьми. Як зовнішній механізм примушення можуть виступати різні установи та організації, в тому числі органи державної влади. Тому й інститут можна розглядати як сукупність як правил, так і цілої низки установ, організацій і мереж, що сприяють дотриманню цих правил. Зокрема, саме в такому контексті розглядаються інститути на конференціях і самітах ООН зі збалансованого розвитку.

Однією з двох провідних тем Конференції ООН зі збалансованого розвитку “Ріо+20”, яка відбулася у Ріо-де-Жанейро у червні 2012 р., була тема “інституційні рамки збалансованого розвитку” (інша тема – зелена економіка в контексті збалансованого розвитку та подолання бідності). У доповіді Генерального секретаря ООН щодо мети й тем Конференції ООН зі збалансованого розвитку зазначалося, що інституційні рамки збалансованого розвитку охоплюють цілу низку формальних і менш формальних органів, організацій, мереж і механізмів, які залучені до процесу прийняття рішень та їх виконання. При цьому інституційні рамки слід розглядати на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях. Крім міжнародних інституційних структур і державного управління збалансованим розвитком, інституційні рамки також охоплюють неформальні механізми, добровільні угоди, мережі та організації громадянського суспільства, які в багатьох випадках формуються неурядовими структурами. Як зазначає Генеральний секретар ООН, “в цілому інституційні рамки різко розширилися з точки зору кількості установ і угод – сьогодні існує понад 500 багатосторонніх природоохоронних конвенцій. Завдяки цьому розширилася і сфера державного управління збалансованим розвитком. Проте деградація природної ресурсної бази, що триває, загрози екосистемам, зміна

глобального клімату і злидні – все це ставить під сумнів те, що можливості інституційних рамок відповідають їх заявленим цілям” [3, с. 27].

Одним з найважливіших механізмів зміцнення інституційної бази збалансованого розвитку на національному рівні є розроблення, прийняття та реалізація Національної стратегії збалансованого розвитку. Необхідність прийняття національних стратегій відзначалася ще в “Порядку денному на XXI століття”, прийнятому на Конференції ООН з довкілля та розвитку у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро. У “Програмі дій з подальшого впровадження “Порядку денного на XXI століття” (Ріо+5)” встановлювався термін розроблення національних стратегій – до 2002 року [1, с. 13]. У “Плані виконання рішень Всесвітнього саміту зі збалансованого розвитку” зазначалося, що державам слід “додатково вжити заходи для досягнення прогресу в розробленні національних стратегій сталого розвитку і розпочати їх реалізацію до 2005 року” [2, с. 96].

Завершення розроблення національної стратегії збалансованого розвитку України та ухвалення Закону України “Про стратегію сталого розвитку” було передбачено в рамках Плану дій Україна–ЄС. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2005 р. № 117-р “Про затвердження заходів щодо виконання у 2005 р. Плану дій Україна–ЄС” стратегія мала бути підготовлена ще у травні 2005 р.

Однак і зараз Україна залишається однією з небагатьох країн Європи, в якій відсутня Національна стратегія збалансованого розвитку. На жаль, через багато років після Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро Україна не лише не спромоглася підготувати таку стратегію, а й не розпочала формувати консенсус із цього питання. Неодноразові спроби академічної спільноти та громадських організацій України привернути увагу до цього питання залишилися поза увагою органів законодавчої та виконавчої влади.

У лютому 2012 р. за ініціативи представників трьох інститутів НАН України: Інституту географії (Київ), Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень (Одеса), а також Інституту проблем природокористування та екології (Дніпропетровськ) було зроблено чергову спробу підготувати нову редакцію “Концепції переходу України до сталого розвитку” для забезпечення прийняття цього документа до Конференції ООН “Ріо+20”. Проект концепції пройшов обговорення і був схвалений на Міжнародному екологічному форумі “Довкілля для України” (24–26 квітня 2012 р.). Під час його доопрацювання були враховані побажання і пропозиції від центральних органів виконавчої влади, громадських організацій та експертів. Однак різні обставини, такі як несприйняття ідей збалансованого розвитку найвищим керівництвом країни, відсутність відповідних інституційних структур, складна економічна ситуація тощо не дали змоги прийняти цей концептуальний документ з питань збалансованого розвитку.

Варто зазначити, що Конституція України не передбачає створення стратегій і програм збалансованого, або еколого-соціально-економічного, розвитку. У ст. 119 записано, що місцеві державні адміністрації здійснюють виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, а також програм охорони довкілля. Це створює додаткові труднощі у сфері стратегічного планування збалансованого розвитку.

Вимушена першочерговість чинників економічного зростання відсунула на задній план урахування принципів збалансованого розвитку в законодавстві та політиці України. Було розроблено та прийнято лише кілька нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію принципів збалансованого розвитку. Це, зокрема:

- “Концепція сталого розвитку населених пунктів” (Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV);
- “Комплексна програма реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003–2015 роки” (Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 634, яка втратила чинність на підставі Постанови КМ № 704 від 22 червня 2011 р.);
- “Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року” (наказ Мінагрополітики України від 20 серпня 2003 р. № 280);
- “Про затвердження Програми сталого соціально-економічного, екологічного і культурного розвитку м. Севастополя на період до 2015 року” (Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 2006 р. № 1017);
- “Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року” (розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2010 р. № 121-р; втратило чинність на підставі розпорядження КМ № 1761-р від 2 вересня 2010 р.).

Незважаючи на особливу гостроту екологічних, економічних і соціальних проблем, світоглядна парадигма збалансованого розвитку не набула достатнього поширення в Україні, а ухвалені на найвищому міжнародному рівні документи не знайшли належного відображення в інституційному розвитку, державній політиці, національних програмах та економічній практиці.

Якщо розглядати збалансований розвиток в інституційному аспекті, то сьогодні він не є пріоритетом державної політики України. Можна навіть стверджувати про відсутність в Україні політики збалансованого розвитку. Є економічна політика, за впровадження якої відповідає Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; соціальна політика, відповідальність за яку несе Міністерство соціальної політики України, а також екологічна політика, якою опікується Міністерство екології та природних ресурсів України. Проте на інституційному рівні немає міністерства чи відомства, відповідального за політику збалансованого розвитку.

У грудні 1997 р. було утворено Національну комісію сталого розвитку України при Кабінеті Міністрів України (Постанова КМУ від 8 жовтня 1997 р. № 1123) як консультативно-дорадчий орган з питань визначення національної стратегії сталого розвитку. На жаль, ця комісія виявилася недієздатною, оскільки не спромоглася підготувати ні Національну стратегію збалансованого розвитку, ні Національну доповідь України про стан виконання положень “Порядку денного на XXI століття” за десятирічний період (1992–2001 рр.). Комісія не виконала поставлених перед нею завдань, і в 2003 р. її діяльність була припинена. За 6 років існування комісії відбулося лише кілька її засідань, і майже всі вони пройшли за відсутності її голови – першого віце-прем’єр-міністра України.

У 2003 р. Указом Президента України від 4 лютого 2003 р. № 76 була створена Національна рада зі сталого розвитку України при Президентові України. Однак за своїм персональним складом ця рада була ще більш формальною, а тому нездатною до повноцінної та ефективної діяльності. Ця рада не провела жодного засідання та не прийняла жодного рішення, що свідчить про нехтування керівництвом країни проблеми переходу до збалансованого розвитку.

У 2009 р. було створено Національну раду зі сталого розвитку України, яку очолює Прем’єр-міністр (Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 997). Ця рада є постійним консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України. Проте цей орган так і не став центром розроблення та

впровадження національної політики збалансованого розвитку. У березні 2013 р. діяльність Національної ради зі сталого розвитку України була припинена.

В умовах недостатньої активності державних структур у напрямі збалансованого розвитку рушійними силами впровадження принципів останнього залишаються наукові установи та громадські екологічні організації.

У наукових установах Національної академії наук України тривалий час здійснюється спектр наукових досліджень, які прямо або опосередковано стосуються проблематики збалансованого розвитку в Україні. Однак ці наукові розробки недостатньо впроваджуються в практику і часто не враховуються під час розроблення планів соціально-економічного розвитку країни, формування та реалізації державної екологічної політики на національному, регіональному і місцевому рівнях.

Для обговорення ключових тем збалансованого розвитку громадські екологічні організації за участі представників державних установ і наукових інститутів ініціювали проведення екологічних конгресів. Так, у 2007 р. відбувся Український екологічний конгрес “Збалансований розвиток України – шлях до здоров’я і добробуту нації” [13], у 2008 р. – конгрес “Пріоритети збалансованого розвитку України”, у 2009 р. – конгрес “Структурна перебудова та екологізація економіки в контексті переходу України до збалансованого розвитку”. Надалі зусилля організаторів екологічних конгресів були спрямовані на проведення щорічних Міжнародних екологічних форумів “Довкілля для України”, які відбувалися у 2010–2013 рр. [14]. Слід зазначити, що ці форуми проводяться за підтримки Кабінету Міністрів України з метою вдосконалення взаємодії всіх заінтересованих сторін для комплексної охорони довкілля та забезпечення збалансованого розвитку.

Питання збалансованого розвитку не є пріоритетними на рівні політичних процесів в Україні. Політичні партії, кандидати в одномандатних округах від партій, які декларують демократичні принципи та пропагують європейські цінності, залишають поза увагою питання збалансованого розвитку, охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Зокрема, з 22 партій, що брали участь у виборах до парламенту у 2012 р. у багатомандатному окрузі, 40,9% партій не мали у своїх програмах жодної згадки про охорону довкілля та збалансоване використання природних ресурсів, 22,7% партій мали мінімальні посилання у вигляді однієї фрази чи декларативного гасла. Передвиборні програми 36,4% партій містили досить ґрунтовні положення з питань, що стосуються охорони довкілля та збалансованого природокористування, оскільки ці партії декларували, що їх програмна діяльність спрямована на вирішення питань охорони довкілля. В одномандатних округах 64,4% програм кандидатів не мали жодної згадки про питання охорони довкілля та збалансованого використання природних ресурсів. Лише 2,4% програм містили ґрунтовні положення щодо питань охорони довкілля. Решта 33,3% програм, хоча й містили інформацію із цих питань, мали декларативний і формальний характер [5, с. 15–16].

Отже, слід констатувати, що на рівні політики, на законодавчому рівні та на рівні управлінських структур інституційна база збалансованого розвитку в Україні є слабкою і потребує зміцнення.

Оскільки збалансований розвиток вимагає взаємоузгодження трьох складових розвитку, таке узгодження має відбуватися також на рівні діяльності різних організацій економічного, соціального чи екологічного спрямування. Важливою є проблема інтеграції політики різних господарських галузей та діяльності відповідних організацій та установ. Необхідними є цілісне управління та інтеграція політики,

рішень і коштів поза вузькогалузевими інтересами та на різних рівнях управління: національному, регіональному та місцевому. Німецький філософ Юрген Габермас звернув увагу на те, що сучасні економіка та державний апарат можуть розвивати системну автономію [15, с. 65]. У такому разі вони відокремлюються від навколишнього середовища і підпорядковуються лише власним імперативам грошей і влади. Автономність організацій виявляється у намаганні кожної автономної структури дбати про власні інтереси. Питання спільних інтересів і загального блага, зокрема належного стану довкілля, залишаються поза їхньою увагою.

На порядок денний суспільного дискурсу потрібно винести політику інтеграції. Для цього передусім слід від конфронтаційної риторики, яка властива політичній боротьбі за владу, перейти до консолідуючої, інтеграційної, яка дасть змогу досягти збалансованості інтересів усіх зацікавлених сторін.

Слід зазначити, що внаслідок наявності великої кількості досить автономних організацій роль центрального уряду постійно зменшується. Часи потужних централізованих держав та імперій вже минули. Тепер, щоб стати ефективним і сильним органом, уряд має навчитися децентралізувати свої функції. Завдання уряду має полягати у створенні правильних стимулів для поліпшення інтеграції, в тому числі через економічні та бюджетні фінансові механізми. Потрібно впроваджувати інноваційні механізми прийняття рішень, які б поєднували приватний та державний сектори.

Інституційна реструктуризація, зміна норм і правил потребує значних витрат. Для цього, по-перше, на найвищому управлінському рівні має бути усвідомлена необхідність збалансованого розвитку. По-друге, потрібна політична воля щодо визнання збалансованого розвитку одним з головних державних пріоритетів. Тільки тоді на інституційну реструктуризацію будуть виділені необхідні ресурси і кошти.

Якщо ідеться про визначальну роль держави у створенні політико-економічних умов та інституцій, які не призводитимуть до руйнування довкілля, слід пам'ятати, що інституційна фаза реформ, пов'язана зі створенням нових інституцій, триває, за оцінками фахівців, 5–6 років. Інша ж фаза (культурно-ментальна) може тривати впродовж життя не одного покоління [16, с. 417], і це за умови, що нові інституційні правила і норми (політичні, правові, економічні тощо) будуть тривалий час укорінені в суспільній діяльності.

Для реалізації політики збалансованого розвитку в Україні слід створити державну установу (чи реформувати одну з існуючих установ), яка б мала повноваження щодо інтеграції трьох складових збалансованого розвитку. Оскільки така інтеграція може бути реалізована передусім на рівні стратегічного планування, діяльність новоствореної установи зі збалансованого розвитку має бути орієнтована на розроблення стратегії збалансованого розвитку, відповідного плану дій, аналізу державних цільових програм і галузевих стратегій, програм і планів дій на їх відповідність принципам збалансованого розвитку та контролю виконання Україною міжнародних зобов'язань зі збалансованого розвитку. Такою установою могла б стати, наприклад, Агенція зі збалансованого розвитку.

Упровадження політики збалансованого розвитку має бути підтримане ефективними системами широкого інформування та участі громадськості в усіх процесах цієї політики (наприклад забезпечення гласності, справедливості, процесів зворотного зв'язку в управлінні тощо). Необхідно сприяти проведенню дискусій, які надаватимуть можливість представникам різних соціальних груп узгоджувати погляди, уявлення та цінності. Мета таких дискусій – сприяти тому, щоб рішення, які

приймаються, були якомога більш прийнятними для всіх верств населення. Функцію громадського обговорення могли б виконувати Національна та регіональні ради зі збалансованого розвитку.

Нагальною також є потреба в наданні міністерствам та відомствам експертних і консультативних послуг з питань збалансованого розвитку. Тому одним із засобів зміцнення державного управління збалансованим розвитком має стати створення інституту кваліфікованих експертів для проведення моніторингу державної політики збалансованого розвитку та періодичного коригування стратегій, програм і планів на основі моніторингових даних.

Для якісного проведення аналізу державного управління збалансованим розвитком необхідно розробити та впровадити систему показників збалансованого розвитку і організувати систему моніторингу за ключовими економічними, соціальними та екологічними показниками. На основі даних моніторингу доцільно регулярно розробляти та видавати “Національну доповідь про збалансований розвиток України”.

Також потребує подальшого розвитку освіта для збалансованого розвитку, оскільки слабкість інституційної бази збалансованого розвитку багато в чому пов’язана з недостатнім рівнем популяризації концепції збалансованого розвитку в системі державного управління в Україні.

Висновки. Інституційна база збалансованого розвитку в Україні залишається слабкою через те, що:

- відсутня політична воля щодо визнання збалансованого розвитку одним з державних пріоритетів;
- питання збалансованого розвитку не є пріоритетними в Україні на рівні політичних процесів;
- відсутня Національна стратегія збалансованого розвитку;
- нормативно-правова база збалансованого розвитку є недостатньою, в тому числі у сфері стратегічного планування розвитку;
- недостатньою є координація діяльності різних міністерств і відомств, що здійснюють політику щодо окремих складових збалансованого розвитку;
- немає державного органу, який би координував інтеграцію трьох складових розвитку в усіх секторах економіки та суспільного життя;
- відсутні регіональні органи влади, відповідальні за реалізацію політики збалансованого розвитку;
- наукові розробки з питань збалансованого розвитку недостатньо впроваджуються в практику;
- питаннями збалансованого розвитку переймаються переважно громадські організації екологічного спрямування;
- рівень популяризації концепції збалансованого розвитку в українському суспільстві є недостатнім.

Для вдосконалення інституційної бази збалансованого розвитку потрібно розробити і прийняти Національну стратегію збалансованого розвитку, здійснити інституційну модернізацію системи державного управління у сфері збалансованого розвитку, розробити систему показників збалансованого розвитку, організувати систему моніторингу реалізації принципів збалансованого розвитку та популяризувати концепцію збалансованого розвитку.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні механізму оптимізації системи державного управління збалансованим розвитком на основі розв'язання існуючих інституційних проблем.

Список використаних джерел

1. Програма дій з подальшого впровадження “Порядку денного на XXI століття” (Ріо+5) ; пер. з англ. ВГО “Україна. Порядок денний на XXI століття”. – К. : Інтелсфера, 2000. – 58 с.
2. Декларація та план виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку 26 серпня–4 вересня 2002 р., Йоганнесбург, Південна Африка. – К. : ПРООН в Україні, 2007. – 97 с.
3. Цель и темы Конференции Организации Объединенных Наций по устойчивому развитию : Доклад Генерального секретаря / ООН, Генеральная Ассамблея: A/CONF 216/PC/7 (22 дек. 2010 г.). – 37 с. – (Документ ООН). – [Б. м. : б. и.], 2010.
4. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості : нац. доп. / кер. авт. кол. Е. М. Лібанова. – Умань : Видавн.-поліграф. центр “Візаві”, 2012. – 412 с.
5. Доповідь щодо громадської оцінки процесу реалізації екологічної політики у 2012 році [Електронний ресурс]. – К. : [б.в.], 2013. – 286 с. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/docs/public-orhus/Gromadska%20otcinka%20MENR%202012.pdf>
6. Проект доповіді України до Конференції ООН зі сталого (збалансованого) розвитку Ріо+20 / [С. А. Лісовський, Г. Б. Марушевський, П. Г. Павличенко та ін.]. – К. : Центр еколог. освіти та інформації, 2012. – 60 с.
7. Synthesis report on best practices and lessons learned on the objective and themes of the United Nations Conference on Sustainable Development / United Nations, General Assembly: A/CONF.216/PC/8. – January 2011. – 33 pp. – P. 12. – (Документ ООН).
8. *Заєць І.* Про інституційне забезпечення сталого розвитку України / Іван Заєць // Відповід. економіка. – 2010. – № 3. – С. 32–35.
9. *Сімченко Н. О.* Соціальні інститути сталого розвитку / Н. О. Сімченко // Бюл. Міжнар. Нобелів. екон. форуму. – 2010. – № 1 (3). – Т. 2. – С. 292–298.
10. *Михненко А. М.* Інституалізація суспільного розвитку : навч. посіб. / А. М. Михненко, Е. М. Макаренко, Н. Г. Макаренко. – К. : НАДУ, 2011. – 292 с.
11. *Норт Д.* Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт ; пер. с англ. А. Н. Нестеренко. – М. : Фонд экон. книги “Начала”, 1997. – 180 с.
12. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория : учеб. для студ. высш. учеб. завед. / под общ. ред. А. А. Аузана. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 416 с.
13. Збалансований розвиток України – шлях до здоров'я і добробуту нації : матеріали Укр. еколог. конгресу, 21 верес. 2007 р. – К. : Центр еколог. освіти та інформації, 2007. – 580 с.
14. Міжнародний екологічний форум “Довкілля для України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://group-expo.com/>
15. *Габермас Ю.* Громадянство і національна ідентичність / Юрген Габермас // Умови громадянства : зб. ст. / за ред. Барта ван Стінбергена ; пер. з англ. О. О. Іваненко. – К. : Укр. Центр духов. культури, 2005. – С. 49–70.
16. *Ручка А.* Динаміка ціннісних пріоритетів громадян України / А. Ручка // Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2004. – 705 с.